

مقاله پژوهشی

نقش و جایگاه جهانی شدن در توسعه اجتماعی شهر صنعتی اراک

فرهاد امام‌جمعه^{۱*}

حمیدرضا سلیمانی^۲

معصومه مطلق^۳

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۹/۱۰/۲۰

تاریخ دریافت: ۱۳۹۹/۰۶/۰۴

چکیده

زندگی ما در عصر حاضر به‌گونه‌ای است که همزمان دو دنیای «محلی و جهانی» را تجربه و وقوع آن را با فرایند اجتماعی و رو به گسترش جهانی شدن درک می‌کنیم. با توجه به مفهوم جهانی شدن و بهره‌گیری از تئوری‌های رونالد رابرتسون به جهت تأکید وی بر پویایی‌های اصلی، سیستمی و ساختاری جهانی شدن و مانوئل کاستلز به جهت تکیه بر جامعه‌شناسی تاریخی توسعه جهانی، به بررسی رابطه آن با توسعه اجتماعی شهر اراک پرداخته شده است. این پژوهش با استفاده از روش کمی پیمایشی و بهره‌گیری از تکنیک پرسشنامه حاوی ۲۴ گویه، به شیوه نمونه‌گیری با حجم نمونه ۳۸۴ نفر انجام گرفت. یافته‌های حاصل از تحلیل داده‌ها نشان داد بین جهانی شدن و توسعه اجتماعی شهر اراک رابطه معناداری وجود دارد. بین جهانی شدن و اخلاق توسعه، عدالت اجتماعی و همبستگی اجتماعی رابطه معنادار و از سویی دیگر رابطه بین جهانی شدن و امنیت اجتماعی و کیفیت زندگی مثبت ارزیابی نگردید.

کلید واژه‌ها: جهانی شدن، جهان بودگی، توسعه، توسعه اجتماعی.

۱- دانشیار، گروه علوم اجتماعی، واحد اراک، دانشگاه آزاد اسلامی، اراک، ایران

۲- دانش آموخته دکتری تخصصی، جامعه‌شناسی، دانشگاه آزاد اسلامی، اراک، ایران

۳- استادیار، گروه علوم اجتماعی، واحد اراک، دانشگاه آزاد اسلامی، اراک، ایران

۱. مقدمه و بیان مسأله

اگرچه در گذشته‌های نه‌چندان دور، تمرکز انسان بر دانایی محوری و علم‌آموزی بوده است؛ ولی در دنیای پیچیده و به شدت متراکم شده‌ی امروزی، به دنبال ورود به حوزه شناخت و معرفتی است که قاعده اصلی آن فهم و عمل به قواعد و دستیابی به آسرا را اعجاب‌انگیز «ارتباطات و تعامل اجتماعی» در فرایند زندگی است که در ساختار آن، تجربه حاصل از تعاملات بین فردی بر نتیجه کنش‌ها و نگرش‌های افراد به‌شدت تأثیرگذار است. در جهان امروزی که بسیاری جوامع توانسته‌اند از مراحل اولیه نیازها عبور کنند (امام جمعه، ۱۳۹۵)؛ کیفیت بخشی به زندگی فردی و جمعی، وفاق و حضور فعال و گسترده همه افراد در عرصه‌های عمومی، همچنین شناخت و بهره‌گیری مناسب از ظرفیت‌های اجتماعی و انسانی از امور اجتناب‌ناپذیر توسعه اجتماعی به شمار می‌رود. ظهور و بروز شکل‌بندی‌های جدید اجتماعی متأثر از جهان بودگی حاصل از رشد فزاینده تکنولوژی‌های نوین ارتباطی در دهه‌های اخیر، توانسته است معنا و مفهوم توسعه اجتماعی را در جوامع بشری دستخوش تغییرات جدی نماید. از سوی دیگر، در دوره معاصر تشدید تقابل توسعه اجتماعی و توسعه اقتصادی با آغاز دوره مابعد تجدد به مدد رسانه‌ها و گسترش مناسبات و روابط بین‌الملل، موجب تقویت جایگاه و اهمیت توسعه در جهان گردیده است؛ تا جایی که می‌توان گفت: مهم‌ترین بخش توسعه جهان معاصر، توسعه فضایی است که در پرتو دو فضای شدن و دو جهانی‌شدن اتفاق افتاده؛ و پارادایمی که منعکس‌کننده تغییرات بزرگ دوره معاصر است، پارادایم دو فضای شدن‌هاست» (عاملی، ۱۳۹۵: ۸۷). شهرنشینی باعث ایجاد تراکم در مکان، زمان، فضا، اقتصاد یا به قول دورکیم: «تراکم مادی و اخلاقی» می‌شود. زیستن در چنین فضای متراکمی هم برای عموم جامعه و هم برای مدیران اقتضائاتی را به همراه دارد. همگان مجبور به کسب مهارت‌ها و ویژگی‌های اخلاقی و رفتاری هستند که بتوانند به‌صورت مسالمت‌آمیز با دیگران عمدتاً غریبه، همسایگی کنند یا همشهری باشند. در دیگر سو، مدیران در این نوع از فضای اجتماعی، نیازمند برخورداری از دانش و تجربه‌ای هستند که در شرایط ماقبل شهرنشینی (سنتی و روستانشین) به آن نیاز نبود. این دانش و تجربه نقشی مهم و گسترده در طراحی مادی و غیرمادی شهرها دارند (کریمی و همکاران، ۱۳۹۶: ۲).

افزایش روزافزون جمعیت شهرها، توسعه ناهمگون و ضعف در اجرای سیاست‌گذاری‌های اجتماعی موجب افزایش نابرابری‌ها، کاهش مشارکت و همبستگی افراد در جریان زندگی اجتماعی و یا کاهش کیفیت زندگی و مواردی دیگر، به افزایش نگرانی‌ها و بروز گسست‌ها و

آسیب‌های اجتماعی پیدا و پنهان در جوامع شهری از جمله شهر اراک گردیده است. در پژوهشی با موضوع «وضعیت شاخص‌های توسعه اجتماعی در استان مرکزی» بر مطلوب نبودن میزان وفاق اجتماعی در استان مرکزی تأکید شده است (مبارکی و شهبازی، ۱۳۹۶). بررسی‌های میدانی نشان می‌دهد که میانگین درآمد در شهر اراک ۲/۵ میلیون تومان بوده که در واقع سطح درآمدی پایینی است؛ و این وضعیت در منطقه ۳ تشدید می‌شود. پیوستن دو روستای سنجان و کرهرود به شهر و نیز بالابودن درصد بافتهای فرسوده و ناکارآمد در این منطقه می‌تواند علت اصلی این مساله باشد. از سوی دیگر کیفیت تغذیه در مناطق ۳ و ۴ از میانگین شهر پایین‌تر است. بررسی وضعیت رضایت از زندگی بیانگر پایین بودن میانگین رضایت از زندگی در سطح شهر تا کمتر از میانه است و آن را در سطح نسبتاً پایینی قرار می‌دهد. در این شاخص منطقه ۳ در وضعیت نامطلوب‌تری قرار دارد (مصطفوی و حقیقت نائینی، ۱۳۹۷: ۱۲). وجود آلاینده‌های زیست‌محیطی و پساب‌های صنعتی به عنوان مسأله‌ای جدی، سلامت افراد را به مخاطره انداخته و با تعطیل شدن برخی مراکز علمی و آموزشی، تجاری، اداری، نهادهای خصوصی و دولتی در درازمدت بر توسعه انسانی و اجتماعی اراک تأثیرگذار شده است. به روایت مدیرکل محیط‌زیست استان مرکزی: «از ابتدای سال جاری تا امروز، ۳۲ روز پاک، ۱۵۹ روز سالم و ۱۴ روز ناسالم برای گروه‌های حساس در شهر اراک به ثبت رسیده است» (خبرگزاری مهر، ۲۰ مهر ۱۳۹۹). از این رو اگرچه جهانی‌شدن، سرمایه‌های صنعتی، اقتصادی و انسانی توانمند، و زیرساخت‌های ارتباطی و فناوری لازم را برای پیشرفت این شهر فراهم آورد اما شواهد نشان از روند بطنی و آرام فرایند توسعه^۱ اجتماعی جامعه شهری اراک دارد. از این رو در راستای نظریه‌های "رونالد رابرتسون" و "مانوئل کاستلز" در این مقاله به مساله نقش جهانی‌شدن و پیامدهای منحصر به فرد آن در توسعه و دگرگونی ساختار اجتماعی شهر اراک پرداخته می‌شود.

۱. توسعه اگرچه به معنای حرکت موفق به سوی ارزش‌ها و هنجارهای ارزنده‌ای مانند ارتقای همبستگی، کاهش آسیب‌های اجتماعی، پایداری امنیت و رشد اخلاق توسعه‌مانند نظم در کار تخصصی، رشد علمی و ... به بار می‌آورد اما امری آرمانی نبوده و تحقق آن به‌طور نسبی با فراز و نشیب‌ها و هزینه‌های عدیده همراه می‌باشد. به عبارت دیگر فرایند توسعه همواره با چالش‌ها و هزینه‌هایی مواجه شده که قابل حل و اقدام بوده‌اند (امام جمعه، ۱۳۹۵).

۲. ادبیات تجربی پژوهش

منابع شناسایی و بررسی شده در جریان این مطالعه در حدود دویست و پنجاه مورد بوده، ولی در این مقاله یک چند متونی که ارتباط بیشتری با اصل موضوع دارند انتخاب و معرفی می‌شوند:

۲-۱. پیشینه داخلی

فاضلی و همکاران (۱۳۹۲)؛ در مطالعه ای تحت عنوان «توسعه‌ی اجتماعی، شاخص‌ها و جایگاه ایران در جهان» با بهره‌گیری از روش اسنادی به مطالعه و مقایسه دیدگاه‌ها و تعاریف علمی از توسعه اجتماعی پرداخته و به شرح شاخص‌های اجتماعی در گزارش سازمان‌های جهانی و بین‌المللی از ۱۹۵۴ به بعد پرداخته و این گونه نتیجه‌گیری می‌نمایند که: «ایران علاوه بر جایگاه نه‌چندان مناسب، در رتبه‌بندی کلی از توسعه‌ای نامتوازن نیز رنج می‌برد. این مقاله توانسته است تحلیل مقایسه‌ای از وضعیت جاری جامعه ایران با جامعه جهانی ارائه نماید.

مبارکی و شهبازی (۱۳۹۵)؛ در پژوهشی با موضوع «تبیین جامعه‌شناختی توسعه اجتماعی- مطالعه موردی استان مرکزی» شاخص‌های اصلی تشکیل‌دهنده توسعه اجتماعی به روش دلفی، مدل مفهومی آن از طریق تحلیل عاملی در نرم‌افزار لیزر را مدل‌سازی، و براساس این مدل، همبستگی، عدالت، امنیت اجتماعی، کیفیت زندگی و اخلاق توسعه اجتماعی به‌عنوان شاخص‌های اصلی توسعه اجتماعی معرفی و نتایج حاصله وضعیت این شاخص‌ها در استان از حد متوسط رو به پایین تا متوسط رو به بالا در نوسان ارزیابی می‌نمایند.

مبارکی و شهبازی (۱۳۹۶)؛ در گزارش دیگری با عنوان «وضعیت شاخص‌های توسعه اجتماعی در استان مرکزی» با تأکید بر تکنیک تلفیق داده (IOM) این‌گونه نتیجه‌گیری می‌نمایند که وضعیت توسعه اجتماعی در کل استان متوسط رو به بالا بوده ولی نبود وفاق در شاخص‌های بیان شده در فوق را یکی از چالش‌های اصلی مطرح می‌کنند؛ و موضوع طراحی الگوی مناسب توسعه را امری ضروری پیشنهاد می‌نمایند.

یارمحمد توسکی (۱۳۹۳)؛ در مقاله‌ای با عنوان «تحلیل جامعه‌شناختی از توسعه شهری اراک» به طرح موضوع پرداخته و تلاش می‌نماید تا زمینه‌ها و موانع توسعه شهری اراک را با بهره‌گیری از روش کیفی فراتحلیل (تحلیل ثانویه) و رویکرد تطبیقی - تحلیلی با بهره‌گیری از تئوری‌های مکتب شیکاگو همانند جورج زیمل مورد بررسی قرار دهد. با توجه به

این‌که فرایند شهری شدن اراک، روندی متوازن نداشته، و نتوانسته همبستگی اجتماعی مطلوب را ایجاد نماید. در این مقاله به آسیب‌هایی از جمله: طلاق، خودکشی، اعتیاد، سرقت، اسکان غیررسمی، آلودگی هوا، محیط‌زیست، مساله زنان، خشونت و غیره و تأثیر منفی آنها بر روند زندگی شهر و ارائه برخی راهکارها پرداخته شده است.

۲-۲. پیشینه خارجی

مارتیجین کاستر^۱ در مقاله‌ای تحت عنوان: «خیانت در شهر: ایالت به‌عنوان یک شریک خیانتکار»؛ به این مسأله می‌پردازد که چگونه خیانت در توسعه شهری روی می‌دهد. سپس وی به بیان مطالعات لاناری^۲ از یک بازآفرینی شهری در سندی اسپرینگز در حومه آنلانتا (ایالات متحده)، مطالعات سالمی^۳ در شهر احمدآباد هند، مطالعات کولینگ^۴ در پروژه ارتقا و جابجایی زاغه‌نشینان سالوادور برزیل، و مطالعات اندرس^۵ در بازار دولتی لائوکای ویتنام می‌پردازد. وی معتقد است "توسعه شهری به‌عنوان بسته‌ای در رویای مدرنیته پیچیده شده است". وی با شعارهای نجات بخش برای مصائب شهری راه‌حل ارائه می‌دهد مانند: «شما به اندازه کافی رنج کشیدید، اکنون زمان‌های بهتر فرا خواهد رسید و ما تغییر خواهیم کرد، این محل و آن را سالم‌تر ایمن‌تر و جذاب‌تر کنید» (کاستر، ۲۰۱۹: ۴۳۷). نویسنده معتقد است: «توسعه شهری اغلب به معنای تسلیم فقرای شهری به ایده‌های زیبا از طبقه متوسط با رفتار مناسب و پاکیزه است» (کاستر، ۲۰۱۹: ۴۳۸).

پدرو مونرال گونزالز^۶ (۲۰۱۴)؛ در مقاله‌ای تحت عنوان: «عدالت جهانی و برنامه توسعه بین‌المللی ۲۰۳۰» به طرح دیدگاه‌های خود در زمینه سند "تحول در جهان ما: برنامه ۲۰۳۰ توسعه پایدار" (سازمان ملل، ۲۰۱۵) و تأکید این سند بر رفع فقر در اهداف توسعه هزاره می‌پردازد. در ادامه با نقد از مصوبات مجامع جهانی می‌نویسد: «در دستور کار قطعنامه مصوب مجمع عمومی در ۲۵ سپتامبر ۲۰۱۵، کلمه "عدالت" فقط دو بار در متن اصلی سند مطرح و سپس یک‌بار در عنوان ذکر شده است. یک هدف (هدف ۱۶) و یک‌بار دیگر در هدف ۱۶،۳ آمده. اصطلاحات دیگری مانند "عدالت اجتماعی" و "عدالت جهانی" به‌هیچ‌وجه بیان نشده است؛ بنابراین، این سؤالات که: چگونه عدالت اجتماعی می‌تواند به‌طور مؤثر در اقدامات مشخص، از جمله هر نوع مشارکت بین‌المللی تجدیدپذیر برای توسعه، گنجانیده

1. MARTIJN KOSTER

2. Lanari

3. Salmi

4. Kolling

4. Anders

6. Pedro Monreal Gonzalez- Email: pm.monreal-gonzalez@unesco.org

شود.» چگونه مفاهیم عدالت جهانی می‌توانند در ایجاد ارتباطات دقیق بین راه‌حل‌های مستقر در محلی و چالش‌های پیچیده جهانی نقش داشته باشند، باید بخشی از مباحث ضروری توسعه باشند (گونزالس، ۲۰۱۴: ۱۹۹).

مارینوس اوسوارد (۲۰۱۹)؛ از دانشگاه رفتار، مدیریت و علوم اجتماعی هلند (BMS)، در مقاله‌ای با موضوع: «تحول دیجیتال و تجدید نظریه اجتماعی: باز کردن بسته جدید، افسانه‌های کلاهبرداری و استعاره‌های نابجا» به ضرورت بازآفرینی و تجدید تئوری‌های جدید در عصر دیجیتال شده کنونی می‌پردازد؛ و استدلال می‌کند که تئوری‌های اجتماعی قدیمی مانند: وبر یا لومان نیاز به نوسازی دارند تا نظریه پرداز بتواند واقعیت‌های جدید دوره دیجیتال را انجام و بارور سازد. او معتقد است: یک تئوری اجتماعی جدید هرمنوتیکی، مناسب برای عصر دیجیتال، برای مقاومت در برابر این گرایش‌ها و نقد تسلط گرایی نابرابر و برخی اسطوره‌های کاذب در این زمینه و... بیان بشود (اوسوارد، ۲۰۱۹: ۲۹).

یان سرروز؛ پچکانی مالیخائو^۱ (۲۰۱۶)؛ در مقاله‌ای با عنوان: «نقش و مکان ارتباطات برای تغییر اجتماعی پایدار (CSSC)» به بررسی فقر و نابرابری در جهان معاصر و عدالت جنسیتی و تأکید بر گسترش ارتباطات محلی و نیز استفاده از تمام مکانیسم‌های موجود مانند: شبکه‌های ارتباط جمعی، گروه‌های ذینفع و نیروهای محلی برای تغییر در سیاستگذاری‌ها و روندهای توسعه تا دستیابی به توسعه پایدار می‌پردازد؛ و نتیجه‌گیری می‌کند که آنچه اهمیت دارد روند ارتباطات جهت ظرفیت‌سازی در مناطق حاشیه‌نشین و گروه‌های آسیب‌پذیر در سطح محلی با «پُل زدن» بر شکاف دیجیتال به عنوان یکی از شروط اساسی توسعه پایدار و تحقق اهداف توسعه هزاره سازمان ملل متحد است.

۳. چارچوب نظری

پارادایم نظری پژوهش بر اساس الگوی اصالت واقعیت اجتماعی در قالب رویکرد سیستم‌گرایی کارکردی (امام جمعه، ۱۳۹۵) بوده و در این زمینه از گزاره‌های نظری چندین صاحب‌نظر استفاده شده است. از این لحاظ، موضوع (توسعه اجتماعی) را به مثابه یک واقعیت تام منظور نموده، و در دامن مناسبات نظام جهانی در فضای جامعه شهری (اراک) مورد تحلیل قرار داده شده است. در ابتدا چند تعریف مفهومی و بنیادی:

1. Servaes, J. & Malikhao, P.

فرهنگ شبستر برای نخستین بار در ۱۹۶۱ میلادی تعاریفی برای اصطلاح‌های Globalization و Globalism ارائه داد. در فرانسه از کلمه Mondialisation استفاده کردند؛ و آلمانی‌ها به آن Globalisierung می‌گویند.^۱ این واژگان، در طول دهه هفتاد میلادی واژه فوق به تدریج مورد استفاده محافل علمی و دانشگاهی قرار گرفت. در ۱۹۷۰ مارشال مک لوهان در کتاب جنگ و صلح در دهکده جهانی و برژنسکی در کتاب تألیفی خود درباره نقش آمریکا در رهبری جهان از این اصطلاح استفاده کرد. از آن پس به مرور این واژه جواز ورود به رشته‌های مختلف را کسب کرد. در نیمه دوم دهه ۸۰ میلادی جهانی شدن به جامعه‌شناسی راه یافت؛ تا زمینه تدوین نظریه‌های جامعه‌شناختی مستقل درباره این فرایند فراهم شود.

جهانی شدن به مفهوم یگانگی و فشرده شدن جهان متضمن آگاهی جهانی یا "جهان‌بودگی" به‌عنوان قابلیت جهت پذیرش و درک فرهنگ‌های دیگر با تأثیر رسانه‌های ارتباطی بصری در دنیای معاصر است. تاملین سون معتقد است جهانی شدن، شبکه‌ای به سرعت گسترش‌یابنده و همیشه متراکم شونده از پیوندهای متقابل و وابستگی‌های متقابل است که وجه مشخصه‌ی زندگی اجتماعی مدرن به شمار می‌رود (تاملینسون، ۱۳۸۱: ۱۴).

از این رو مارتین آلبرو به‌خوبی بیان می‌دارد که در دنیای جهانی شده، مناسبات اجتماعی گسترش‌یافته و جریان‌های زندگی اجتماعی و فرهنگی در بطن جامعه تشدید و درهم‌تنیده می‌گردد و از سوی دیگر میزان نفوذپذیری جوامع در یکدیگر به مدد تقویت زیرساخت‌های جهانی (فن‌آوری‌های ارتباطاتی) افزایش یافته است. رابرتسون (۱۹۹۲) جهانی شدن را دو فرایند هم‌زمان عام‌گرایی و خاص‌گرایی می‌داند. به‌طور طبیعی چرخه اول جهانی شدن را فراگیرتر، چرخه دوم را منعکس‌کننده جهانی شدن‌های متکثری تلقی نموده که در حلقه‌های همگن جهانی با توجه به تمایلات دینی، قومی، زبانی و حتی جنسیتی شکل می‌گیرد. ترنر (۱۹۹۴) معتقد است مطالعه نظریه‌های جهانی شدن باید بین جهانی شدن‌های شناختی و جهانی شدن‌های غیرشناختی تمایز قائل شد. جهانی شدن‌های شناختی بر عمر اندیشه انسان‌ها نفوذ می‌کند و حوزه‌های معرفتی جدید را به وجود می‌آورد و جهانی شدن‌های غیرشناختی، منعکس‌کننده تغییر سطحی است که در مسیر زندگی فرد به وجود می‌آید. (عاملی، ۱۳۹۵: ۵۷) وی با توجه به دیدگاه‌های مختلف نظریه‌ها را در شش گروه متفاوت تقسیم‌بندی می‌کند:

۱. در اسپانیا و آمریکای لاتین نیز از خود واژه Globalisacion استفاده می‌کنند (شهرام‌نیا، ۱۳۸۵: ۳۵). در زبان عربی نیز کلمات "العلوله" و "الکوکبه" معادل جهانی شدن و یا جهان‌گرایی ترجمه شده‌اند که عمدتاً کلمه "العلوله" مورد استفاده قرار می‌گیرد (میرمحمدی، ۱۳۸۱: ۶۰).

۱) نظریه افراطی‌گراها: گروهی از جامعه‌شناسان معتقدند که پدیده فرهنگ یکپارچه جهانی نتیجه قطعی روند جهانی‌شدن است. نظر این گروه از متفکران این است که دنیا با یکپارچگی جدیدی بر اساس فرهنگ مردم‌پسند آمریکایی و یا به طور عمومی بر اساس الگوی مصرف‌گرایی غربی مواجه خواهد شد.

۲) نظریه شک‌گراها: دیدگاه این گروه به‌صورت عمده از اندیشه‌های سوسیالیستی بهره گرفته و به نوعی انعکاس نظر مخالفان چپ با نظام سرمایه‌داری محسوب می‌شود؛ که معتقدند جهانی‌شدن چیزی جز قرائت متفاوت از آمریکایی کردن جهان نیست؛ بر این اساس جهانی‌شدن نگاه جدیدی برای توسعه اقتصادی نظام سرمایه‌داری آنگلو‌ساکسون‌ها محسوب می‌شود. گیلپین (۱۹۸۷) در این معنا تأکید می‌کند که ادامه حیات نظام سرمایه‌داری غرب مبتنی بر جهانی‌شدن بازار اقتصادی آن‌هاست؛ بنابراین جهانی‌شدن را ابزار ادامه حیات اقتصادی سرمایه‌داری غرب می‌داند.

۳) نظریه نسبیت‌گرایی: جامعه‌شناسانی چون رابرتسون و گروهی از اندیشمندان که با فصلنامه نظریه فرهنگ و جامعه همکاری داشته‌اند مثل فدرستون (۱۹۹۰)، ترنر (۱۹۹۴) و بئر (۱۹۹۰)، مفاهیمی را بیان می‌نمایند مانند: نسبیت‌گرایی، بازسازی‌گرایی و انتقال‌گرایی که در تعامل با یکدیگرند و بر این پایه نظریه میانی جهانی‌شدن را بیان می‌کنند. نسبیت‌گراها معتقدند که همسان‌سازی کلی فرهنگی در جهان اتفاق نیفتاده و به نظر نمی‌رسد چنین واقعه‌ای رخ دهد بلکه یک شبکه ارتباطی بین ملت‌ها و فرهنگ‌ها به وجود آمده که در هر منطقه تسهیل‌کننده تبادل معانی فرهنگی و کالاها و هنجارهای اجتماعی شده است (عاملی، ۱۳۹۵: ۶۷). این نظریه در این جستار پژوهشی بیشتر مورد ترجیح و توجه قرار داده شده است.

۴) نظریه بازسازی‌گرایی: معتقدان به نظریه بازسازی بر این باورند که روند موجود به سمت جهانی‌شدن از یک‌سو موجب درآمیختن هویت‌ها و فرهنگ‌های قدیم و مدرن شده؛ از سوی دیگر فرهنگ‌های جدا افتاده‌ی قدیم را در ارتباط نزدیک و رو در روی یکدیگر قرار داده است. این فرایند به معنای غلبه فرهنگ‌های مدرن و جهانی بر فرهنگ‌های قدیم و بومی نیست بلکه افراد و جوامع نیز دست به‌نوعی بازسازی زده که برآیند آن، سنتز جدیدی است که ریشه در بسترهای بومی و تاریخی ملت‌ها و فرهنگ‌های جدید دارد. این برآیند در هر سرزمینی ممکن است نتیجه متفاوتی داشته باشد» (عاملی، ۱۳۹۵: ۶۹).

۵) الگوی پساساختارگرایی که از مشرب فرانسوی در حوزه ساختارگرایی زبانی ریشه گرفته و به تحلیل زندگی اجتماعی نیز تسری داده شده است. از این منظر زندگی اجتماعی صرف‌نظر از پدیدآورنده آن به‌عنوان یک متن منظور می‌شود. این نگاه، آزادی عمل و تحلیل آزادتری را در خصوص تحولات اجتماعی ایجاد می‌کند. پساساختارگرایی یک رویکرد انتقادی است که می‌کوشد مفروضاتی را که تکیه‌گاه نحله‌های فکری‌اند به ارزیابی، و اصول قطعی آنها را به چالش بکشد، و حقایقی را که بدیهی فرض شده‌اند را مورد واری قرار دهد. برای نمونه میشل فوکو به‌عنوان یک پساساختارگرا، هستی انسان را به منزله یک کل با انواع معرفت‌ها و گفتمان‌های معرفتی که بر جامعه انسانی حاکم است مرتبط می‌داند. معرفت‌ها و گفتمان‌ها در واقع زبان فهم تاریخ و واقعیت‌های اجتماعی هستند که ما برای فهم آنها به‌صورت جبری به این تعاریف و گفتمان‌ها مراجعه و می‌توان آنها را مورد نقد و ارزیابی قرار داد (عاملی، ۱۳۹۵: ۷۱).

۶) نظریه انتقال‌گرایی: مانند گیدنز (۱۹۹۹) و بک (۱۹۹۲-۱۹۹۹) که معتقدند در دوره زندگی می‌کنیم در مسیر یک تحول تغییر و انتقال جدی در واقعیت‌های اجتماعی. از آنجا که فشرده کردن فرآیند نوسازی موجب پیدایش شرایط جدیدی شده که هنوز نهادهای مختلف سیاسی اجتماعی و فرهنگی آن شکل نگرفته است نیازمند نظریه‌ای بوده که این واقعیت را در درون خود حذف کرده باشد. انتقال‌گرایی نه تنها به انتقال زمینه‌های اجتماعی تأکید می‌کند بلکه معتقد است که متناسب با تغییر زمینه‌های فرهنگی، اقتصادی و... تغییر متن اجتماعی نیز اتفاق می‌افتد؛ بنابراین انتقال متنی-زمینه‌ای گسترده‌ای در جریان است. انتقال‌گراها دیدگاه نسبتاً مثبتی در مورد آینده جهان جهانی شده دارند. انتقال‌گراها بر این عقیده‌اند که جهانی‌شدن نیروی اصلی است که منبع تغییر سریع در حوزه‌های اجتماعی، اقتصادی و سیاسی شده؛ و جامعه مدرن را تغییر شکل داده و موجب پیدایش نظم نوینی می‌شود (عاملی، ۱۳۹۵: ۷۶).

اگرچه تقسیم‌بندی‌هایی در مطالعات توسعه اجتماعی صورت گرفته است اما غالب نظریه‌پردازان با تأکید بر یک جنبه به ابعاد دیگر توسعه نیز اشاره کرده و پرداختن به آنها را نیز برای دستیابی به توسعه پایدار لازم دانسته‌اند. از جمله رویکردهای عمده عبارتند از: ۱. رویکرد کلاسیک (تکاملی و کارکردگرایی)؛ ۲. رویکرد نوسازی؛ ۳. رویکرد وابستگی؛ ۴. رویکرد توسعه انسانی و ۵. رویکرد پسا توسعه.

رونالد رابرتسون و مانوئل کاستلز با ارائه دیدگاه‌های فراگیر در حوزه‌های تخصصی جامعه‌شناسی جهانی‌شدن فرهنگ و جامعه شبکه‌ای توانسته‌اند بسیار مؤثر و راهگشا باشند. از این رو نظریه جهانی‌شدن فرهنگ رونالد رابرتسون و تئوری جامعه شبکه‌ای مانوئل کاستلز به‌عنوان چارچوب‌های نظری بحث انتخاب گردید. رابرتسون همسوی با والرستین^۱، نظام جهانی او را می‌پذیرد اما انگاره خطی و مهره تسبیح مانند دیدن کشورها را نمی‌پذیرد. والرستین، جوامع را به‌صورت پلکانی می‌بیند و قائل به کشورهای مرکز و پیرامونی است اما رابرتسون برای تمام واحدها قائل به استقلال است. والرستین برای فرهنگ نقش تبعی و فرعی قائل است اما رابرتسون برای فرهنگ نقشی مستقل، قائل بوده و جهان امروز را عرصه تکثر فرهنگی می‌داند. به این معنا که تعاریف تمدنی، ملی، قومی، محلی و قاره‌ای در کنار یکدیگر موجب تنوع فرهنگی و منشأ پیشرفت است (رابرتسون، ۱۳۸۰: ۱۴). جهانی‌شدن را می‌توان به‌عنوان نهادینه شدن فرایند دو وجهی عام شدن خاص و خاص شدن عام درک کرد. با چنین نگرشی دیگر بنیادگرایی‌ها به‌عنوان آسیب نظام جهانی قلمداد نمی‌شوند. به نظر وی آنچه جهانی‌شدن معاصر را از دوره‌های قبل متمایز می‌کند: "سرعت، وسعت و قالب‌های تازه" است. قالب‌های تازه جهانی‌شدن چهار مؤلفه عمده را دربردارد: فرد، جامعه (ملی)، نظام جوامع (نظام بین‌المللی) و نوع بشر؛ که هر یک به‌نوعی در جهانی‌شدن سهیم‌اند. آنچه نظریه رابرتسون را از سایر نظریات تفکیک می‌کند تأکید وی بر نقش فرهنگ و تلاش برای احیای جایگاه آن است (رابرتسون، ۱۳۸۰: ۱۹). اکنون باید برای بسیاری از جامعه‌شناسان روشن شده باشد که در جامعه‌شناسی و نظریه اجتماعی معاصر، شاهد توجه تازه، یا به قول بعضی‌ها ظهور مجدد، توجه به جایگاه فرهنگ در مسائل اجتماعی و نیز اهمیت جوهری خود فرهنگ بوده، زیرا فرهنگ نه تنها به‌عنوان موضوع مطالعات تخصصی به‌طور فزاینده‌ای مورد توجه قرار گرفته است، بلکه به‌عنوان یک «متغیر مستقل» نیز کم‌وبیش توسط جامعه‌شناسان جدی گرفته می‌شود (رابرتسون، ۱۳۸۰: ۸۳؛ امام جمعه، ۱۳۹۵). فرایند جهانی‌شدن «منطق» و جهت خاص خود را دارد که نسبت به فرایندهای مربوط به جوامع ملی به‌طور اخص و سایر فرایندهای معمول اجتماعی - فرهنگی به‌طور اعم از استقلال نسبی برخوردار است. نظام جهان به‌طور ساده حاصل جمع فرایندهایی که از روابط بین جامعه‌ای نشأت می‌گیرد (برخلاف نظر لوهان ۱۹۸۲)؛ و ساختار این فرایند بسیار پیچیده‌تر از این ملاحظات است (رابرتسون، ۱۳۸۰: ۱۳۱). ویژگی نظریه رابرتسون نسبت به سایر

---

1. Wallerstein

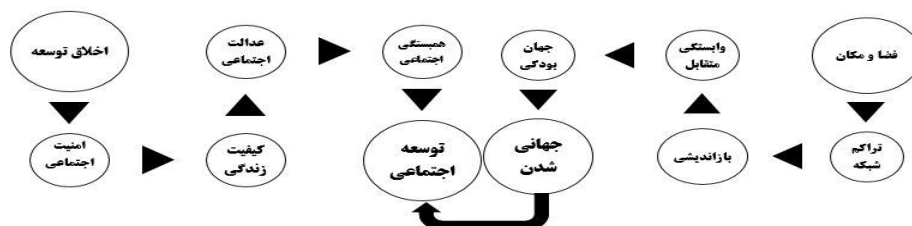
نظریات از جمله نظریات والرستین این است که رابرتسون ضمن توجه به طرح‌ها به [کنش‌های بازاندیشانه] توجه بیشتری دارد؛ یعنی جوامع به اصطلاح فقط تحت فشارهای نظام و ساختار و ضرورت‌ها نیستند بلکه می‌توانند بازاندیشی کنند (رابرتسون، ۱۳۸۰: ۳۷).

مانوئل کاستلز برخلاف تئوریسین‌های کلاسیک بر این باور است که: «مکان، زمان را در جامعه شبکه‌ای سازمان می‌دهد و پارادایم تکنولوژی اطلاعات و شکل‌ها و فرایندهای اجتماعی که از فرایند دگرگونی تاریخی نشأت گرفته‌اند و به همراه یکدیگر در کار دگرگون ساختن مکان و زمان هستند» (کاستلز، ۱۳۸۰: ۴۴۰). مراکز عمده کلان‌شهری هنوز هم بهترین فرصت‌ها را برای پیشرفت فردی، جایگاه اجتماعی و ارضای خاطر متخصصان موردنیاز و سطح بالا فراهم می‌آورند. آن‌ها می‌توانند در آنجا کودکان خود را به مدارس خوب بفرستند و به گونه‌ای نمادین عضو طبقه‌ای باشند که در قله‌های مصرف تجمعاتی از قبیل هنر و سرگرمی قرار دارد. گسترش شهرها و تبدیل آن‌ها به کلان‌شهر و تمرکز و افزایش تراکم سرمایه و خدمات و تجارت در آن‌ها موجب می‌تواند موانعی جدی برای توسعه شهرها ایجاد نماید. ولی خدمات پیشرفته و حتی کل خدمات، در واقع به حاشیه‌های کلان‌شهرها، مناطق کلان‌شهری کوچک‌تر، مناطق توسعه‌نیافته‌تر و برخی کشورهای کمتر توسعه‌یافته منتقل می‌شود و به این ترتیب تمرکز آن‌ها کاهش می‌یابد (کاستلز، ۱۳۸۰: ۴۴۷). با وجود این که محل واقعی مراکز مهم در هر دوره‌ای برای توزیع قدرت و ثروت در جهان اهمیت بسزایی دارد، منطق فضایی سیستم جدید بر چند پیشگی شبکه‌ها تأکید دارد. شهر جهانی نه یک مکان بلکه یک فرایند است. فرایندی که مراکز تولید و مصرف خدمات پیشرفته و جوامع محلی وابسته به آن‌ها در شبکه‌ای جهانی به یکدیگر متصل می‌شوند و در عین حال بر مبنای جریان‌های اطلاعات، به پیوند خود به پس‌کرانه‌هایشان اهمیت کمتر می‌دهند (کاستلز، ۱۳۸۰: ۴۴۹) به نظر مانوئل کاستلز، جامعه شبکه‌ای^۱ محصول همگرایی سه فرایند تاریخی مستقل است. این سه فرایند عبارت‌اند از: انقلاب اطلاعات که ظهور جامعه شبکه‌ای را امکان‌پذیر ساخت؛ تجدید ساختار سرمایه‌داری و اقتصاد متکی به برنامه‌ریزی متمرکز از دهه ۱۹۸۰ به این سو باهدف غلبه بر تعارض‌های درونی این دو نظام؛ و نهضت‌های فرهنگی دهه ۱۹۶۰ و دنباله‌های آن در دهه ۱۹۷۰ یعنی نهضت‌ها و جنبش‌هایی مانند فمینیسم و طرفداری از محیط‌زیست. ویژگی‌های اصلی جامعه شبکه‌ای عبارت‌اند از: (۱) اقتصاد اطلاعاتی و دانش اطلاعات تکنولوژی برای پردازش اطلاعات؛ (۲) اقتصاد جهانی در مقام یک واقعیت

اجتماعی؛ ۳) فعالیت‌های اقتصادی شبکه‌ای؛ ۴) تحول در نحوه انجام کار و در ساختار اشتغال کارمندان و کارگران؛ ۵) ظهور قطب‌های متقابل فرایند جهانی شدن و شبکه‌ای شدن فعالیت‌های اقتصادی موجب قوت بخشیدن به تلاش‌های فردی و تضعیف نهادهای اجتماعی نظیر اتحادیه‌های کارگری و یا دولت رفاه می‌شود؛ ۶) فرهنگ واقعیت مجازی؛ ۷) سیاست بر بال رسانه و ۸) زمان بی‌زمان و فضای جریان‌ها (کاستلز، ۱۳۸۰: ۱۶).

جدول ۱: ماتریس چارچوب نظری

ردیف	حوزه علمی	نظریه پرداز	نام نظریه	متغیرها
۱	جامعه‌شناسی	رونالد رابرتسون	جهانی شدن فرهنگ	فرهنگ، فشرده‌گیو به هم پیوستگی زمان و مکان، سازگاری و تطابق، وابستگی متقابل، پلورالیسم فرهنگی، جهان بودگی
۲	جامعه‌شناسی	مانوئل کاستلز	پارادایم تکنولوژی اطلاعات	شیوه توسعه و تولید، فرهنگ، اطلاعات گرایی، هویت، حقوق زنان، زیست‌بوم‌های طبیعی، فرهنگ‌های بومی، مشارکت، فضای جریان‌ها

الگوی مفهومی پژوهش

۳-۱. فرضیه‌های پژوهش

فرضیه اصلی: بین جهانی شدن و توسعه اجتماعی رابطه وجود دارد. فرض‌های علمی که در جامعه هدف (ساختار اجتماعی شهر اراک) مورد بازبینی و تحلیل قرار گرفته‌اند عبارتند از: ۱. بین جهانی شدن و همبستگی اجتماعی رابطه وجود دارد. ۲. بین جهانی شدن و عدالت اجتماعی رابطه وجود دارد. ۳. بین جهانی شدن و کیفیت زندگی رابطه وجود دارد. ۴. بین جهانی شدن و امنیت اجتماعی رابطه وجود دارد. ۵. بین جهانی شدن و اخلاق توسعه رابطه وجود دارد.

۴. روش‌شناسی

روش توصیفی (پیمایشی) یکی از مهم‌ترین روش‌های مورد استفاده برای بررسی موضوع اجتماعی در زمان حال است. تحقیق پیمایشی عام‌ترین نوع تحقیقات اجتماعی است که در عرصه آن می‌شود به تحلیل و تبیین پدیده‌ها (به مثابه متغیرها) و ارتباط آنها با همدیگر پرداخت (بیکر، ۱۳۸۶: ۱۹۶). جامعه آماری کلیه افراد ساکن در مناطق مسکونی شهر اراک است که براساس آخرین سرشماری ملی نفوس و مسکن سال ۱۳۹۵ جمعیت آن بالغ بر ۵۹۱۷۳۷ بوده است. حجم نمونه با مقیاس فرمول نمونه‌گیری کوکرانو در نظر گرفتن مقدار انحراف معیار ($t=1.96$) و دقت احتمالی ۵ درصد و سطح اطمینان ۹۵ درصد، حجم نمونه ۳۸۴ نفر مشخص شد. پرسشنامه (محقق ساخته) پس از برگزاری پیش‌آزمون با ویرایش و حذف برخی گویه‌ها تنظیم و برای عملیاتی کردن آن از طیف ۵ گزینه‌ای لیکرت استفاده گردید. با توجه به همزمانی این پژوهش با همه‌گیری ویروس کرونا (COVID19) و ایجاد محدودیت‌های رفت‌وآمد و دوره‌های طولانی قرنطینه، پرسشنامه آنلاین^۱ تهیه و با بهره‌گیری از روش نمونه‌گیری غیر احتمالی سهمیه‌ای، توزیع و اطلاعات جمع‌آوری گردید. اعتبار ابزار به شیوه اعتبار صوری بوده و با نظر اساتید، اصلاحات صورت پذیرفت. برای تعیین اعتمادپذیری پرسشنامه از نرم‌افزار SPSS و برای محاسبه آن از فرمول کرونباخ (جدول ۲) استفاده شد. سطح سنجش متغیرهای مستقل و وابسته هر دو فاصله‌ای و از آزمون همبستگی پیرسون و با توجه به اینکه متغیر مستقل ما دارای ابعاد و معرّف‌هایی بود برای بررسی بیشتر از آزمون رگرسیون چند متغیره استفاده شد.

جدول ۲: ضریب آلفای کرونباخ مقیاس‌های پرسشنامه

مقیاس	آلفای کرونباخ	تعداد گویه‌ها
جهانی‌شدن	٪۷۱	۱۰
توسعه اجتماعی	٪۴۹	۱۴

۵. یافته‌های پژوهش

یافته‌های توصیفی: براساس نتایج توصیفی متغیرهای زمینه‌ای از مجموع ۳۸۴ نفر پاسخگو، ۶۰,۷٪ مرد و ۳۹,۳٪ زن، بیشترین فراوانی‌گروه سنی ۳۰-۳۹ سال با ۳۴,۹ درصد، بیشترین فراوانی تحصیلات مربوط به مقطع کارشناسی‌ارشد با ۳۷,۰ درصد، بیشترین فراوانی شغل

1. <https://survey.porsline.ir/s/z2Ufdsg/>

مربوط به کارمند رسمی-پیمانی-قراردادی با ۵۳,۱ درصد، ۷۳,۴ درصد از پاسخگویان دارای پست الکترونیک، بیشترین فراوانی مربوط به ۳ تا ۲ شبکه با ۶۴,۸ درصد پاسخ‌دهندگان در ۲ تا ۳ شبکه اجتماعی مجازی عضویت داشتند. ۳۴,۶ درصد از پاسخگویان از هیچ‌کدام از این شیوه‌ها مانند انجمن‌ها و ادارات و نهادها برای تأثیرگذاری بر فعالیت‌های فرهنگی و هنری استفاده نکرده‌اند. ۷۴,۲ درصد پاسخگویان کاهش بیکاری، فقر، حاشیه‌نشینی، مهاجرت نیروهای متخصص، آلودگی هوا، کاهش اعتیاد و طلاق را از عوامل مطرح‌شده برای پیشرفت شهر اراک دانسته‌اند. ۶۹,۳ درصد در سمینارهای علمی، مسافرت‌های تفریحی یا تجاری خارج از کشور حضور نداشته‌اند. ۶۳,۰ درصد محصولات فرهنگی خود را از سایت‌های اینترنتی تهیه می‌کنند. ۶۳,۵ درصد پاسخگویان از سایت‌های فرهنگی و هنری داخلی و خارجی بازدید و یا دانلود داشته‌اند. ۵۱,۸ درصد علاقمند به استفاده از سایت‌های دانشگاهی - علمی و آموزشی، تفریح و سرگرمی (فیلم، موسیقی، بازی‌های رایانه‌ای و ...)، خبری-تجاری و بازرگانی استفاده می‌کنند. با ترکیب گویه‌ها به صورت دوجه‌دو، ابعاد و مؤلفه‌های جهانی‌شدن ساخته شد. نتایج توصیف آماری (جدول شماره ۳) ابعاد و شاخص‌های جهانی‌شدن حداقل و حداکثر نمره‌ای که پاسخگویان دریافت کرده‌اند را نشان می‌دهد.

جدول ۳: توصیف آماری پاسخگویان بر حسب متغیر جهانی‌شدن

متغیر	تعداد	دامنه تغییرات	حداقل	حداکثر	میانگین	واریانس	انحراف معیار
جهانی‌شدن	۳۸۴	۳۳	۱۷	۵۰	۴۰,۴۱۱۵	۲۲,۸۸۰	۴,۷۸۳۲۹

با ترکیب گویه‌ها به صورت دوجه‌دو، ابعاد و مؤلفه‌های توسعه اجتماعی ساخته شد. نتایج توصیف آماری (جدول ۴) ابعاد و شاخص‌های توسعه اجتماعی حداقل و حداکثر نمره‌ای که پاسخگویان دریافت کرده‌اند را نشان می‌دهد.

جدول ۴: توصیف آماری پاسخگویان بر حسب متغیر توسعه اجتماعی

متغیر	تعداد	دامنه تغییرات	حداقل	حداکثر	میانگین	واریانس	انحراف معیار
توسعه اجتماعی	۳۸۴	۴۵	۲۴	۶۹	۳۹,۵۲۸۶	۳۸,۷۲۰	۶,۲۲۲۵

۵-۱. یافته‌های تحلیلی

نتایج آزمون پیرسون بین دو متغیر توسعه اجتماعی و جهانی‌شدن بیانگر آنست که با اطمینان ۹۹ درصد و سطح خطای کمتر از ۱ درصد رابطه معناداری بین این دو متغیر وجود دارد. در این باره ضریب همبستگی برابر با ۰,۱۵۱ و سطح معناداری برابر با ۰,۰۱ می‌باشد که مطلوب است. چون از ۰,۰۵ کمتر است. شدت رابطه خوب و جهت آن مثبت می‌باشد. بنابراین می‌توان گفت: جهانی‌شدن، توسعه اجتماعی را به دنبال دارد. هرچقدر به سمت جهانی‌شدن پیشرفت باشد، توسعه اجتماعی بیشتری را خواهیم داشت. به هر میزان که از جهانی‌شدن فاصله باشد، توسعه اجتماعی نیز کاهش می‌یابد؛ و بالعکس.

جدول ۵: نتایج آزمون همبستگی پیرسون بین جهانی‌شدن و توسعه اجتماعی

آزمون آماری	جهانی‌شدن / توسعه اجتماعی
ضریب همبستگی پیرسون (r)	۰,۱۵۱**
سطح معناداری (sig)	۰,۰۰۰
تعداد معتبر (N)	۳۸۴

فرضیه‌های جزئی:

- بین جهانی‌شدن و همبستگی اجتماعی رابطه وجود دارد. نتایج آزمون پیرسون بین دو متغیر جهانی‌شدن و همبستگی اجتماعی بیانگر آنست که با اطمینان ۹۹ درصد و سطح خطای کمتر از ۱ درصد رابطه معناداری بین این دو متغیر وجود دارد. در این باره ضریب همبستگی برابر با ۰,۱۶۶ و سطح معناداری برابر با ۰,۰۰۱ می‌باشد که مطلوب است. چون از ۰,۰۵ کمتر است. شدت رابطه خوب و جهت آن مثبت می‌باشد.
- به نظر می‌رسد بین جهانی‌شدن و عدالت اجتماعی رابطه وجود دارد. نتایج آزمون پیرسون بین دو متغیر جهانی‌شدن و عدالت اجتماعی بیانگر آنست که با اطمینان ۹۹ درصد و سطح خطای کمتر از ۱ درصد رابطه معناداری بین این دو متغیر وجود دارد. در این باره ضریب همبستگی برابر با ۰,۱۷۵ و سطح معناداری برابر با ۰,۰۰۱ می‌باشد که مطلوب است. چون از ۰,۰۵ کمتر است. شدت رابطه مطلوب و جهت آن مثبت می‌باشد.
- بین جهانی‌شدن و کیفیت زندگی رابطه وجود دارد. نتایج آزمون پیرسون بین دو متغیر جهانی‌شدن و کیفیت زندگی بیانگر آنست که بین این دو متغیر رابطه‌ای وجود ندارد. در این باره، ضریب همبستگی برابر با ۰,۰۲۵ و سطح معناداری برابر با ۰,۶۳۱ می‌باشد که

مطلوب نیست. چون از ۰,۰۵ بیشتر است؛ بنابراین جهانی‌شدن در کیفیت زندگی تأثیر ندارد و ارزیابی مثبتی از نتیجه فرضیه موردنظر نمی‌شود.

۴) به نظر می‌رسد بین جهانی‌شدن و امنیت اجتماعی رابطه وجود دارد. نتایج آزمون پیرسون بین دو متغیر جهانی‌شدن و امنیت اجتماعی بیانگر آنست که بین این دو متغیر رابطه‌ای وجود ندارد. در این باره ضریب همبستگی برابر با ۰,۰۳۵- و سطح معناداری برابر با ۰,۴۹۵ می‌باشد که مطلوب نیست. چون از ۰,۰۵ بیشتر است؛ بنابراین جهانی‌شدن در امنیت زندگی تأثیر ندارد و ارزیابی مثبتی از نتیجه فرضیه موردنظر نمی‌شود.

۵) بین جهانی‌شدن و اخلاق توسعه رابطه وجود دارد. نتایج آزمون پیرسون بین دو متغیر جهانی‌شدن و اخلاق توسعه بیانگر آنست که با اطمینان ۹۵ درصد و سطح خطای کمتر از ۵ درصد رابطه معناداری بین این دو متغیر وجود دارد. در این باره ضریب همبستگی برابر با ۰,۱۳۱ و سطح معناداری برابر با ۰,۰۱۰ می‌باشد که مطلوب است. چون از ۰,۰۵ کمتر است. شدت رابطه خوب و جهت آن مثبت می‌باشد.

جدول ۶: نتایج آزمون همبستگی پیرسون بین جهانی‌شدن و پنج فرضیه فرعی توسعه اجتماعی

ردیف	آزمون آماری	ضریب همبستگی پیرسون (r)	سطح معناداری (sig)	تعداد معتبر (N)	نوع ارزیابی
۱	همبستگی اجتماعی	۰,۱۶۶	۰,۰۰۱	۳۸۴	مثبت
۲	عدالت اجتماعی	۰,۱۷۵**	۰,۰۰۱	۳۸۴	مثبت
۳	کیفیت زندگی	۰,۰۲۵	۰,۶۳۱	۳۸۴	منفی
۴	امنیت اجتماعی	-۰,۰۳۵	۰,۴۹۵	۳۸۴	منفی
۵	اخلاق توسعه	۰,۱۳۱	۰,۰۱۰	۳۸۴	مثبت

۵-۲. تحلیل چند متغیری داده‌ها

در بررسی روابط آماری فرضیه‌های مختلف، متغیرها به صورت تدریجی و دو مورد تحلیل قرار گرفتند. از بین مؤلفه‌های جهانی‌شدن، جهان‌بودگی، بازان‌دیشی و فشردگی و تراکم شبکه با متغیر توسعه اجتماعی رابطه داشتند. حال به منظور مطالعه بیشتر تأثیر همزمان متغیرهای مستقل بر روی متغیر وابسته (توسعه اجتماعی) از تحلیل رگرسیون چند متغیره استفاده می‌شود. در اینجا از روش گام‌به‌گام (stepwise) بهره برده و نتایج حاصل بیانگر آنست که از میان مؤلفه‌ها و شاخص‌های متغیرهای مستقل جهان‌بودگی وارد معادله رگرسیون شد. نتایج آزمون معناداری که در جدول ۷ آمده نشان می‌دهد که مقدار F برابر با ۱۰,۷۳۶ و سطح معناداری آن برابر با ۰,۰۰۱ و مطلوب می‌باشد می‌توان بیان کرد که متغیر مستقل

وارد شده در معادله از قدرت تبیین بالایی برخوردار است و قادر است به خوبی میزان تغییرات واریانس متغیر وابسته را توضیح دهد. بهعبارتی، مدل رگرسیونی تحقیق مدل خوبی است و به کمک آن قادریم تغییرات متغیر وابسته یعنی توسعه اجتماعی را براساس متغیر مستقل موردنظر تبیین نماییم.

جدول ۷: آزمون معنی‌داری رگرسیون درباره تأثیر جهان بودگی بر روی توسعه اجتماعی

سطح معنی‌داری	مقدار F	میانگین مربعات	درجه آزادی	مجموع مربعات کل	مجموع مربعات باقیمانده	مجموع مربعات رگرسیون	جهان بودگی
۰,۰۰۱	۱۰,۷۳۶	۴۰۵,۴۰۲۳۷,۷۶۰	۱ ۳۸۲ ۳۸۳	۱۴۸۲۹,۶۸۵	۱۴۴۲۴,۲۸۳	۴۰۵,۴۰۲	

همچنین همان‌طور که در جدول ۸ می‌بینیم ضریب همبستگی چندگانه این متغیر برابر با ۰,۱۶۵ و ضریب تعیین آن (R^2) برابر با ۰,۰۲۷ می‌باشد و ضریب تعیین تعدیل‌شده برابر با ۰,۰۲۵ می‌باشد و این به آن معناست که متغیر وارد شده در معادله توانسته‌اند ۰,۰۲۵ درصد از واریانس تغییرات مربوط به متغیر وابسته را تعیین کنند؛ و مابقی مربوط به متغیرهایی است که لحاظ نشده‌اند.

جدول ۸: ضریب همبستگی چندگانه، ضریب تعیین چندگانه و تعدیل‌شده به تفکیک رگرسیون درباره

جهان بودگی بر روی توسعه اجتماعی

انحراف معیار ضریب تعیین	ضریب تعیین تعدیل شده R^2_{adj}	ضریب تعیین R^2 چندگانه	ضریب همبستگی چندگانه R	جهان بودگی
۶,۱۴۴۹۱	۰,۰۲۵	۰,۰۲۷	۰,۱۶۵	

همان‌طور که در جدول ۹ می‌بینیم مقدار ضریب تأثیر استاندارد شده (Beta) برای متغیر جهان بودگی برابر با ۰,۱۶۵ می‌باشد و سطح معناداری آن مطلوب (۰,۰۰۱) می‌باشد.

جدول ۹: ضرایب آزمون تحلیل رگرسیون درباره تأثیر جهان بودگی بر روی توسعه اجتماعی

سطح معناداری	مقدار t	برآورد پارامتر استاندارد Beta	انحراف معیار برآورد پارامتر	مقدار برآورد پارامتر B	آماره‌ها / متغیرهای معادله
۰,۰۰۰	۱۹,۵۷۸	-	۱,۷۳۴	۳۳,۹۴۲	مقدار ثابت a
۰,۰۰۱	۳,۲۷۷	۰,۱۶۵	۰,۲۱۸	۰,۷۱۳	جهان بودگی

و براساس نتایج به‌دست‌آمده معادله رگرسیون استاندارد نیز به این صورت نوشته می‌شود.

$$Y' / Z = B_1 Z_1 + B_2 Z_2 + \dots + B_k Z_k$$

تفسیر این معادله نیز به این معنا است که با افزایش یک واحد انحراف استاندارد جهان بودگی، توسعه اجتماعی به اندازه ۰,۱۶ انحراف استاندارد افزایش پیدا می‌کند. از این لحاظ می‌توان به نسبت تأثیر این متغیر بر متغیر وابسته پی برد.

نتیجه‌گیری

جهانی‌شدن واقعیتی است انکارناپذیر و امری است در حال شدن که پرهیز و یا گریز از آن موجب رانده شدن به حاشیه در فرایندهای توسعه‌ی جهانی و مقاومت در برابر آن به ناهمسازی، ضعف و تضاد در توسعه‌ی ملی و محلی خواهد انجامید؛ اما فرایند جهانی‌شدن با گسترش آگاهی‌ها و دسترسی عمومی به اطلاعات می‌تواند موجب بروز چالش‌های عدیده‌ای چون: افزایش انتظارات و توقعات گروه‌ها و طبقات مختلف کارگری، کشاورزی، اداری، سیاسی و اقتصادی گردد. کاستلز «تولید» محصول روابط طبقاتی، «تجربه» برخاسته از کنش و «قدرت» ناشی از تحمیل اراده انسان‌ها بر یکدیگر را بنیاد نظم و سامان اجتماعی می‌داند که موجب شکل‌گیری جامعه شبکه‌ای و اقتصاد نوین اطلاعاتی و فرهنگ مجاز واقعی در عصر حاضر گردیده است؛ اما لازمه دستیابی به این نظم و سامان، پیوند و تعامل چندجانبه منطقی و رفع تضادها و تعارضات و گذر از بی‌عدالتی به تحقق انصاف در عمل اجتماعی است. بنابراین ضروری است برای تحلیل جامع‌تر و درک بهتر از فرایند تأثیرگذاری جهانی‌شدن بر توسعه اجتماعی شهر اراک به تحلیل فرضیات جزئی به شرح ذیل پردازیم.

سنجش فرضیه نخست پژوهش نشان داد که جهانی‌شدن، نقش مؤثری در همبستگی اجتماعی شهر اراک داشته است. محقق برای تحلیل هرچه بهتر رابطه جهانی‌شدن و نقش آن بر میزان همبستگی اجتماعی و تعیین جایگاه این متغیر اساسی در فرایند توسعه اجتماعی از بیشترین شاخص‌های فرعی، سنجه‌ها و گویه‌ها در طول پژوهش برای اندازه‌گیری یک شاخص استفاده نموده که عبارت بودند از:

الف) سرمایه اجتماعی با سنجه‌های اعتماد به دیگران که در این پژوهش میزان آن پایین و ۵۳,۹٪ پاسخ‌دهندگان معتقد بودند که در محیط کار و زندگی به راحتی نمی‌توانند به دیگران اعتماد داشته باشند. این پژوهش نشان داد اینترنت، شبکه‌های ارتباطی و اجتماعی جدید، داده‌های ارسالی بر روی وب سایت‌ها و وبلاگ‌ها و دیگر امکانات مدرن نتوانسته بودند نقش

مؤثری در ایجاد و تقویت اعتماد اجتماعی افراد در جامعه شهری اراک داشته باشند. این امر می‌تواند یکی از خطرات نهفته فرهنگی و اجتماعی جامعه حال حاضر اراک باشد که ضرورت مطالعه‌ای جدی را نشان می‌دهد. در سنجه مشارکت اجتماعی ۶۶,۴٪ شرکت‌کنندگان میزان مشارکت در فعالیت‌های اجتماعی را کم دانسته و کاهش حضور افراد در مساجد و حسینیه‌ها و برخی مراسم مذهبی بیانگر کاهش مشارکت اجتماعی به‌ویژه در حوزه دینی جامعه شهری اراک بوده است. در این پژوهش شاهد آن بودیم که دو سنجه مهم سرمایه اجتماعی یعنی اعتماد و مشارکت اجتماعی در شهر اراک سیر نزولی از خود نشان دادند.

ب) مدارای اجتماعی با سنجه‌های ابراز عقیده که ۸۱,۵٪ پاسخ‌دهندگان معتقد بودند که افراد نمی‌توانند نظرات خود را آزادانه مطرح نمایند و سنجه تعارض فرهنگی ۵۹,۱٪ اظهار داشتند که میزان تعارضات قومی با آگاهی مردم بسیار کاهش یافته است. مدارای اجتماعی شیوه‌ای از تساهل و تسامح است که به فرد اجازه ابراز وجود و اظهارنظر داده و فرد یا گروه با احساس آزادی به بیان دیدگاه‌های انتقادی یا توسعه‌ای خود می‌پردازد. سازمان‌ها و نهادهای دولتی می‌تواند مانعی جدی بر شناسایی سرمایه‌های فرهنگی و اجتماعی، فرار مغزها، بی‌تفاوتی اجتماعی، شکل‌گیری جنبش‌ها، بی‌ثباتی اجتماعی و غیره گردند. رعایت مدارای اجتماعی به احترام متقابل انجامیده و موجب افزایش گفتگو و مشارکت و سرمایه اجتماعی می‌گردد.

ج) تفکیک اجتماعی با سنجه‌های تفاوت جنسیتی که ۷۴٪ از پاسخگویان اظهار داشتند میزان دستمزد زنان از مردان پایین‌تر است. نگاه جنسیتی نه تنها موجب کاهش شدید مشارکت در حوزه‌های گوناگون اجتماعی می‌گردد بلکه روند توسعه را با چالشی جدی مواجه خواهد کرد. ۸۹,۶٪ پاسخگویان بر این باور بودند که تفاوت بین نسلی در جامعه شهری اراک وجود دارد. تفاوت بین نسلی بازگوکننده اختلافات نگرشی و فکری فرزندان با والدین است. این امر برای پویایی و توسعه فرهنگی و اجتماعی جامعه امری ضروری و انکارناپذیر است. تا جایی که دگرگونی ارزش‌ها موجب از بین رفتن ارزش‌ها و هنجارهای بومی در شهر اراک نشود. درک بهتر فضای مجازی توسط فرزندان، ورود به بازارها نوین فناوری و مشاغل مجازی، دریافت آموزش‌های علمی بسیار مؤثر کارآمد، تسهیل و کاهش هزینه‌های فرهنگی و اجتماعی - اقتصادی و دیگر موارد از ویژگی‌های مثبت دنیای مدرن و مجازی امروز است. نتیجه آنکه؛ جهانی‌شدن اگرچه موجب کاهش فاصله‌های اجتماعی فیزیکی، افزایش ارتباطات برخط و آنلاین، گسترش دامنه ارتباطات درون‌قومی و برون‌قومی و مزایای بی‌شمار

دیگر گردیده و در جنبه منفی آن موجب افزایش میزان فاصله عاطفی و کاهش ارتباطات چهره‌به‌چهره شده است؛ اما این پژوهش نشان داد که جهانی‌شدن توانسته است موجب افزایش سطح عمومی همبستگی اجتماعی در شهر اراک گردد.

سنجش فرضیه دوم نشان داد بین دو متغیر جهانی‌شدن و عدالت اجتماعی رابطه معناداری وجود دارد. بنابراین می‌توان ادعان داشت که عدم پرداخت عادلانه دستمزد یکی از آسیب‌های جدی اقتصادی و مؤثر بر عدالت اجتماعی است. ۸۷,۵٪ از پاسخگویان بر این باورند که پرداخت دستمزد براساس کار انجام شده در شهر اراک صورت نپذیرفته بود. الگوی اقتصاد اجتماع‌محور می‌تواند الگویی مناسب برای اشاعه فرهنگ عدالت و برابری با هدف دستیابی به توسعه اجتماعی و اقتصادی باشد. بخش عمده‌ای از جمعیت شهر صنعتی اراک را کارگران و کارمندان تشکیل می‌دهند. این افراد به‌واسطه دریافت دستمزد و حقوق ماهیانه علاوه بر هزینه‌های جاری زندگی می‌بایست به امور فرهنگی و اجتماعی خانواده خود نیز رسیدگی و هزینه‌های فرهنگی آنان را تأمین نمایند. از این‌رو پرداخت مناسب و به‌موقع می‌تواند از بروز آسیب‌های اجتماعی و فرهنگی جلوگیری و در برقراری نظم و سلامت اجتماعی تأثیرگذار باشد.

در خصوص سنجه برخورد منصفانه «نه» عادلانه هدف بر این بوده است تا میزان دخالت اخلاق و سرشت انسانی را در قبال مفهوم عدالت سنجیده تا از این رهگذر بخش درونی شده عدالت اجتماعی را در جامعه اراک بررسی نماید. همان‌گونه که نتایج نشان داد ۴۷,۱٪ پاسخگویان بر این باور بودند که در ادارات و سازمان‌های دولتی اگرچه با عدالت برخورد می‌شود اما انصاف که: «یکی از فضایل اخلاقی است و به معنای مراعات برابری و مساوات در رفتار است.» (آزغ و دیگران، ۱۳۹۵: ۲) به‌خوبی رعایت نشده بود. در حقیقت می‌توان گفت رعایت انصاف شرط عدالت است هرچند می‌توان عدالت را بدون در نظر گرفتن انصاف هم اعمال نمود بدون اینکه شخص مطالبه دیگری هم داشته باشد. از این‌رو افراد در کلیه شغل‌ها و حرفه‌های صنعتی، خدماتی و کشاورزی نیازمند به آشنایی با روش‌های منصفانه و عادلانه در محیط کاری و زندگی اجتماعی و اقتصادی خود هستند؛ بنابراین در سال‌های اخیر فشارهای وارده بر نهادهای مسؤو که غالباً با استفاده از شبکه‌های اجتماعی و رسانه‌های گروهی بوده است موجب حرکت جامعه - هرچند بطئی و آرام- به سمت بازاندیشی عدالت‌خواهانه از سوی جوامع مختلفی چون کارگران و کارمندان دولتی و شهروندان بوده‌ایم. سنجش فرضیه سوم نشان داد بین دو متغیر جهانی‌شدن و کیفیت زندگی رابطه معناداری وجود ندارد؛ بنابراین جهانی‌شدن، نقش مؤثری در کیفیت زندگی شهر اراک نداشته است.

۴۶,۴٪ از پاسخگویان بر این باور بودند که زنان بی‌سرپرست، کودکان فقیر، سالمندان و معلولان، به‌درستی مورد حمایت و مراقبت نهادهای دولتی و یا خیریه قرار نگرفته بودند. نظر موافق و کاملاً موافق و پاسخ‌دهندگان به این پرسش نظر منفی داده بودند. براساس سرشماری سال ۱۳۹۵ شهر اراک با ۱۰ درصد دارای بیشترین جمعیت سالمندی در استان مرکزی می‌باشد (خبرگزاری مهر، ۱۳۹۸). افزایش فقر و محرومیت ناشی از کاهش شدید درآمد و عدم تناسب دستمزدها و هزینه‌های روزمره موجب تشدید فقر و محرومیت و رانده شدن اقشار ضعیف جامعه به حاشیه‌ها و متأسفانه ایجاد حاشیه‌نشینی در جوار حاشیه‌ها بیانگر افزایش آمار فقر مطلق^۱ است. تأثیر فقر مالی و اقتصادی بر بهداشت عمومی و تغذیه خانواده، هزینه‌های فرهنگی و اجتماعی و دیگر موارد موجب کاهش کیفیت زندگی اجتماعی می‌گردد. تفاوت طبقاتی و تفاوت در سبک زندگی در شهرها امری طبیعی محسوب می‌شود اما آنچه موجب تضاد و تبعیض می‌شود فراهم نبودن شرایط پیشرفت و موفقیت به‌طور یکسان و برابر برای همه افراد جامعه است. نبود و یا کمبود امکانات فرهنگی و اجتماعی لازم به تناسب و پراکندگی جمعیت موجب تضییع حقوق افراد در شهر اراک گردیده بود؛ چراکه ۷۹,۷٪ پاسخگویان معتقد بودند دستیابی به حقوق برابر شهروندی و آنچه استحقاق آن را دارند برای آن‌ها فراهم نبوده است. ارزیابی منفی این فرضیه مبنی بر عدم تأثیر و نقش جهانی شدن بر کیفیت ذاتی زندگی اجتماعی جامعه اراک بیانگر آن بوده است که افراد خود را مستحق داشتن شرایط و وضعیت مناسب‌تری دانستند. عاملین اجتماعی بر این امر آگاهند که توانایی بیشتری برای مشارکت در حوزه‌های مختلف فرهنگی - اجتماعی و سیاسی - اقتصادی دارند و مشارکت و فعالیت در این عرصه‌ها را حق خود می‌دانند. تغییر و نوسازی ساختارها و نیز بازتعریف و شناسایی هویت‌های جدید کارگر - کارفرما در طبقات، قشرها و گروه‌ها می‌تواند پاسخگوی دنیای مدرن و فشرده‌ای باشد که رابرتسون از آن یاد می‌کند. فهم درست از هویت‌های نو ساخته و فضا - مکان‌های جدید در شهر اراک نیازمند تحلیل و تبیین‌های جامعه‌شناسانه است.

سنجش فرضیه چهارم نشان داد بین دو متغیر جهانی شدن و امنیت اجتماعی رابطه معناداری وجود ندارد؛ و فرضیه مورد نظر تأیید نشد. ۸۴,۴٪ پاسخ‌دهندگان معتقد بودند امنیت مالی مناسبی ندارند. یکی از مهم‌ترین دلایل کاهش امنیت در حوزه‌های مختلف می‌تواند ناکارآمدی آموزش‌های فرهنگی و اجتماعی، کاهش حمایت‌های دستگاه‌های حمایتگر و نیز وجود و یا افزایش نابرابری‌های اقتصادی و افزایش سکونت‌گاه‌های غیررسمی

1. Absolute poverty

در جامعه شهری اراک بود. همانطور که ملکیان در نتایج پژوهش خود می‌نویسد: «از پدیده‌های عمده ناپایدارکننده شهری - به ویژه در کشور ما - اسکان غیررسمی - به عنوان گونه‌ای از شهرنشینی با مشکلات حاد - است که رو به گسترش نیز هست. امروز که سکونتگاه‌های غیررسمی به عنوان یک واقعیت و بخش انکارناپذیر شهرهای کشورمان پذیرفته شده‌اند، تقویت بخشی از جنبه‌های مثبت و تضعیف جنبه‌های منفی این سکونتگاه‌ها با تأکید بر امکانات بالقوه و بالفعل موجود در فضاها امکانپذیر است» (ملکیان و همکاران، ۱۳۹۵: ۸۷). دادستان عمومی و انقلاب اراک از افزایش ۴۲ درصدی آمار سرقت در ۹ ماهه اول امسال [۱۳۹۷/۱۰/۱۵] به میزان ۱۱ هزار فقره خبر داد. (خبر آنلاین) علاوه بر سرقت‌های سنتی، سرقت‌های مدرن نیز موجب افزایش شدید آمار جرائم شده است. رئیس پلیس فتا استان مرکزی گفت: «این مجرمان سایبری با تبلیغ یک نرم‌افزار شهروندان را ترغیب به خرید و ورود به درگاه جعلی می‌کردند.» و یا «عامل برداشت غیرمجاز از ۴۰۰ حساب بانکی در اراک دستگیر شد. (پلیس فتا، مرکزی، ۱۳۹۹) بهره‌گیری از مکانیسم‌های آموزشی و حمایتی به تقویت هویت فردی و اجتماعی و استفاده از تکنولوژی‌های نوین در تجارت الکترونیک می‌تواند موجب اشتغال‌زایی وسیع بدون هزینه‌های هنگفتی چون اجاره مغازه و شرکت، سرمایه‌گذاری اولیه، تبلیغات وسیع میدانی، هزینه‌های جانبی مانند رفت‌وآمد و غیره را به همراه داشته باشد؛ اما لازمه آن توسعه بخش تجارت الکترونیک از سوی نهادهای مسئول است. جامعه شهری اراک با ۴۳٫۷٪ از نظر امنیت احساسی در وضعیت مناسبی قرار داشته است. امنیت اجتماعی دربرگیرنده فضای قابل اعتماد و امن ذهنی و عینی است که در تاریخ فرهنگی - اجتماعی و هویت جمعی اراک نهفته است و تا زمانی که تعدی و یا خطری این هویت و اصول فکری، ارزش‌ها و باورهای که براساس وفاق و همدلی مشترک شکل گرفته است را تهدید نکند و افراد، آزادانه و بدون اجبار و یا فشارهای گوناگون به کنش‌های فرهنگی و اجتماعی خود بپردازند، احساس امنیت و آرامش خاطر خواهند نمود و ضمن مشارکت به توسعه فرهنگی و اجتماعی خواهند پرداخت. در مجموع ضریب همبستگی جهانی شدن و امنیت اجتماعی مناسب نبوده و نشان داد که اگرچه جهانی شدن به وقوع پیوسته اما بر امنیت اجتماعی مردم اراک تأثیر بسزایی نداشته است. در گزارش مکتوب شورای اجتماعی کشور از شهر اراک (۱۳۹۶) ۴۷٫۵٪ از پاسخ‌دهندگان در جامعه شهری اراک احساس امنیت داشتند (میرباقری، ۱۳۹۶: ۴۷) و در این پژوهش جامعه شهری اراک ۴۳٫۷٪ احساس امنیت داشته‌اند که نشان‌دهنده کاهش ۴٪ احساس امنیت ظرف سه سال گذشته بوده است.

سنجش فرضیه پنجم نشان داد بین دو متغیر جهانی‌شدن و اخلاق توسعه رابطه معناداری وجود دارد. ۳۷٫۸٪ از پاسخگویان تمایل به پیشرفت و توسعه داشتند. میل به پیشرفت یکی از عوامل برانگیزاننده توسعه است. دنیای مدرن نیازمند داشتن اخلاق مدرن است. دنیای مدرن با تجربه‌گرایی و پرهیز از سرنوشت‌گرایی و تقدیرگرایی و نظم و برنامه‌ریزی برای تمام جنبه‌های محتمل و غیرمحتمل امور توانسته است به پیشرفت‌های بزرگی دست یابد. قوانین، هنجارها، ارزش‌ها، عرف، آداب و رسوم بیانگر تلاش بشر برای بساختن هویتی ارزشی و اخلاقی است که از نظم برای توسعه و پیشرفت رفتار خود و جامعه بهره‌مند می‌گردد. ۶۵٪ از پاسخ‌دهندگان بر این باور بودند که کسبه و تجار در انجام امور محوله بدقول و همچنین از میزان نظم عمومی رضایت کافی نداشتند. این امر می‌تواند ناشی از عدم برنامه‌ریزی دقیق، رقابت در بازار، ترافیک سنگین، عادت شخصی، بی‌تفاوتی و غیره باشد. گاهی برخی ضد ارزش‌ها مانند: بدقولی، گران‌فروشی، کم‌فروشی، کم‌کاری و دیگر موارد برای عموم مردم یک جامعه از جمله سیاست‌گذاران فرهنگی - اجتماعی و اقتصادی - سیاسی امری عادی و معمول قلمداد شده و در اصطلاح همه با این ضد ارزش کنار می‌آیند. نقش اخلاق توسعه در آموزش و ترغیب و ایجاد تعهد اخلاقی در تکنسین‌ها، متخصصین و مهندسین پروژه‌های صنعتی مؤثر در کاهش آلودگی‌ها می‌باشد. مدیرکل محیط‌زیست استان مرکزی: «در واقع این بو به خاطر صنایع متعددی است که در اطراف شهر شازند فعالیت دارند و با جریان باد به سمت کلان‌شهر اراک می‌آید. (ایرنا مرکزی، ۱۳۹۸) آلودگی صوتی یکی دیگر از آلاینده‌های محیط‌زیستی شهر اراک است که: «بالاترین میزان تراز صدای اندازه‌گیری شده مربوط به زیرگذر میدان جهاد، شهربازی لاله و میدان‌ها فراهان و امام حسین (ع) می‌باشد (فشکی و دیگران، ۱۳۹۷). حمل‌ونقل شهری و ترافیک، آلودگی ناشی از سوخت خودروها، آلودگی آب‌وهوا ناشی از پسماندهای بهداشتی و غیربهداشتی در امان‌آباد، تفکیک دستی زباله‌ها به‌ویژه زباله‌های عفونی محصول ۳۱۵ مطب و کلینیک پزشکی و درمانی^۱ و موارد دیگر.

طبق اطلاعات حاصله، کاهش توسعه‌ی بخش‌های بزرگ صنعتی، واگذاری غیراصولی کارخانه‌ها و شرکت‌های دولتی، کاهش تبادل اطلاعات با بازارهای بزرگ جهانی می‌تواند موجب رکود و کسسان‌شدن روند توسعه‌ی اراک گردد. این روند طبقه کارگر و متوسط شهر را ضعیف‌تر و فقیرتر کرده است. به تعبیر مارتیجین کاستر^۲: «توسعه شهری ممکن است

۱. خبرگزاری ایسنا، ۱۳۹۷

۲. MartijinKoster

همان تسلیم فقرای شهری به ایده‌های زیبا باشد.» که چنین نیز شده است. در نتیجه، باید اذعان داشت که جهانی‌شدن به واسطه شاخص‌های همبستگی اجتماعی، عدالت اجتماعی و اخلاق توسعه برخلاف شاخص‌های امنیت اجتماعی و کیفیت زندگی توانست اند نقش مؤثری در توسعه اجتماعی اراک ایفا نمایند. اگرچه برای رسیدن به سطح عالی توسعه اجتماعی، هنوز جای کار بسیار زیادی وجود دارد.

پیشنهادها

الف) پیشنهادهای کاربردی

۱. ضرورت شکل‌گیری ساختار، مشاوره فرهنگی و اجتماعی، در ادارات، نهادها، سازمان‌های دولتی و خصوصی.
۲. ضرورت ورود بخش خصوصی در تأسیس و مدیریت اماکن فرهنگی و اجتماعی به‌طور فعال و گسترده.
۳. افزایش گروه‌های فرهنگی (مردم‌نهاد) جهت افزایش همبستگی، تعامل و مشارکت اجتماعی با توجه به متغیرهای جنسیت (با تأکید بر افزایش گروه‌ها و انجمن‌های زنان و دختران)؛ پراکندگی جمعیت (با تأکید بر حاشیه‌های شهر) اجتناب‌ناپذیر و ضروری است.

ب) پیشنهادهایی برای پژوهش‌های آتی

۱. انجام مطالعه ملی، بررسی و ریشه‌یابی عوامل تاریخی ضعف مشارکت اجتماعی در هر منطقه (قومی و طایفه‌ای) ایران است.
۲. مطالعه علمی عدم توافق جامعه شهری اراک در خصوص مهم‌ترین نهادهای فرهنگی: آموزش و پرورش و دانشگاه‌ها.
۳. پیشنهاد می‌شود مطالعات مستقلی در خصوص شمول فرهنگی در مناطق حاشیه‌ای شهر اراک صورت پذیرد.

تشکر و قدردانی

در پایان از مردم شهر صنعتی اراک، بویژه عزیزانی که در تکمیل پرسشنامه آنلاین، در دوره کرونا با احساس مسئولیت اجتماعی، ما را در اجرای این پژوهش یاری و مساعدت نمودند کمال تقدیر و تشکر را داریم.

منابع

- آزغ، اسماعیل و آرمیده، موسی و علامه‌ای، عبدالله. (۱۳۹۵). بررسی و مقایسه انصاف و عدالت در حقوق، فصلنامه تازه‌های حقوقی؛ مجله حقوقی، شماره ۱، ۱-۱۲.
- امام جمعه، فرهاد (۱۳۹۵). جامعه‌شناسی فرهنگی، تهران: نشر بهمن برنا، چاپ پنجم.
- ایرنا مرکزی. (۱۳۹۸). وضعیت کیفی هوای اراک در مرز هشدار قرار گرفت، ۳۰ آذر ۱۳۹۸
- بیکر، ترز. ال. (۱۳۸۵). روش تحقیق نظری در علوم اجتماعی، (هوشنگ نابی، مترجم) تهران: انتشارات پیام نور.
- پلیس فتا مرکزی. (۱۳۹۹). عامل برداشت غیرمجاز از ۴۰۰ حساب بانکی در اراک، ۲۲ اردیبهشت ۱۳۹۹
- خبرآنلاین (۱۳۹۷). آمار سرقت در اراک، ۱۵ دیماه ۱۳۹۷.
- خبرگزاری مهر. (۱۳۹۹). آلودگی هوای شهر اراک، ۲۰ مهرماه ۱۳۹۹.
- رابرتسون، رونالد. (۱۳۸۰). جهانی‌شدن، تئوری‌های اجتماعی و فرهنگ جهانی، مترجم: کمال پولادی، تهران: نشر ثالث.
- شهرام‌نیا، امیر مسعود. (۱۳۸۵). جهانی‌شدن و دموکراسی در جهان معاصر، تهران: نشر نگاه معاصر.
- عاملی، سعیدرضا. (۱۳۹۵). مطالعات جهانی‌شدن: دوفضایی‌شدن‌ها و دو جهانی‌شدن‌ها، تهران: انتشارات سمت.
- فاضلی، محمد؛ فتاحی، سجاد و زنجان رفیعی، سیده نسترن. (۱۳۹۲). توسعه‌ی اجتماعی، شاخص‌ها و جایگاه ایران در جهان، فصلنامه‌ی مطالعات توسعه‌ی اجتماعی - فرهنگی، دوره‌ی دوم، شماره ۱، ۱۴۹-۱۷۱.
- فشکی، مسعود؛ بلقیس‌زاده، حمیدرضا و کریم، مریم. (۱۳۹۷). مطالعه آلودگی صوتی شهر اراک، هفتمین همایش ملی مدیریت آلودگی هوا و صدا. تهران: دانشگاه شهید بهشتی.
- کاستلز، مانوئل. (۱۳۸۰). عصر اطلاعات، ظهور جامعه شبکه‌ای، مترجم: احمد علیقلیان و افشین خاکباز، جلد ۱، تهران: طرح نو.
- کریمی، جلیل و احمدی، وکیل و حامد، بیتا. (۱۳۹۶). تهیدستان شهری (نگاهی تاریخی و جمعیت‌شناختی به حاشیه‌نشینی در کرمانشاه)، دوفصلنامه پژوهش‌های جامعه‌شناسی معاصر، شماره ۱۱، ۱-۲۶.
- میرباقری، سید مرتضی. (۱۳۹۶). پیمایش ملی وضعیت اجتماعی، فرهنگی و اخلاقی جامعه ایران گزارش شهر اراک، تهران: نشر پژوهشگاه فرهنگ، هنر و ارتباطات.
- میرمحمدی، داود. (۱۳۸۱). جهانی‌شدن؛ ابعاد و رویکردها، فصلنامه مطالعات ملی، سال سوم، شماره ۱۱، ۵۹-۸۴.
- مصطفوی، نجمه‌سادات و حقیقت نائینی، غلامرضا. (۱۳۹۷). جهانی‌شدن، نابرابری در درآمد و فقر، نمونه موردی: کلان‌شهر اراک، مجله مطالعات طراحی شهری و پژوهش‌های شهری، شماره ۳، ۱-۱۵.

- یارمحمد توسکی، مریم. (۱۳۹۳). تحلیل جامعه‌شناختی از توسعه شهری اراک، نشریه علمی-تخصصی فرهنگ پژوهی مرکزی، شماره ۲، ۱۲۰-۱۶۰.
- مبارکی، مهدی و شهبازی، زهره. (۱۳۹۵). تبیین جامعه‌شناختی توسعه اجتماعی (مطالعه موردی استان مرکزی)، همایش کنکاش‌های مفهومی و نظری درباره جامعه ایران.
- مبارکی، مهدی و شهبازی، زهره. (۱۳۹۶). وضعیت شاخص‌های توسعه اجتماعی در استان مرکزی - با تأکید بر تکنیک تلفیک داده IOM، پژوهشنامه توسعه فرهنگی اجتماعی، شماره سوم، ۴۳-۶۹.
- ملیکان، اکرم و عبداللهی، اسماعیل و یارمحمد توسکی، مریم. (۱۳۹۵). بررسی تأثیر سکونت‌گاه‌های غیررسمی بر احساس امنیت اجتماعی (مطالعه موردی: یحیی آباد آران و بیدگل). دوفصلنامه پژوهش‌های جامعه‌شناسی معاصر، شماره ۹، ۷۵-۸۹.
- Gonzalez, M. (2014). Editorial Introduction: Global justice and the 2030 international development agenda. *International Social Science Journal*, 199-203.
- Koster, M. (2019). Betrayal in the City: The State as a Treacherous Partner City & Society.
- Ossewaarde, M. (2019). Digital transformation and the renewal of social theory: Unpacking the new. *Elsevier-Technological Forecasting and Social Change*, 149(24-30).
- Servaes, J. & Malikhao, P. (2014). The role and place of Communication for Sustainable Social Chang. *International Social Science Journal-Role and place of CSSC*, 65(217-218), 171-183.